ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

ԷՋԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՌՈՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ ՄԱՍ Բ.- ՌՈՔԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

ՄԱՆԷ ԽԱՌԱՏԵԱՆ
art.phil.maneh@gmail.com

ՄՈՒՏՔ

*Հայկազեան հայագիտական հանդէս*ի նախորդ համարում[1] լոյս տեսաւ այս յօդուածաշարի առաջին մասը, որում ներկայացուել էին աշխարհում գործող ռոք խմբերի հայ երաժիշտների, երգիչների մասին տեղեկութիւններ, եւ փորձ էր արուել վերլուծել սփիւռքեան համապատկերում հայ երաժիշտների՝ պատմական յիշողութեան եւ էթնիկ ինքնութեան պահպանմանն ուղղուած գործունէութիւնը:

Սոյն երկրորդ յօդուածը նուիրուած է Հայաստանի ներսում ռոքի ձեւաւորմանն ու զարգացմանը, դրա պատմական եւ հասարակական նախադրեալներին եւ ներկայ վիճակին:

Քանի որ խմբերից ոչ բոլորն ունեն պաշտօնական կայքէջ (թերեւս շատ քչերն ունեն), կամ ընկերային ցանցերում էջ, ստիպուած ենք բաւարարուել այլ համացանցային աղբիւրներից՝ օգտուելով մեծ մասամբ հարցազրոյցներից կամ լրագրական յօդուածներից: Անգամ այդ դէպքում միշտ չէ, որ յաջողուեց նոյն տեղեկոյթը գտնել բոլորի մասին, ինչպէս օրինակ խմբի հիմնադրման տարեթիւը, ինչի հետեւանքով յստակ հայեցակարգ պահպանել չի յաջողուել: Անգամ խմբերի ներկայիս գործունէութիւնը միշտ չէ, որ հասկանալի կարգավիճակում է, քանի որ Հայաստանում երաժշտական խմբերը առհասարակ աշխատում են դանդաղ եւ տարուայ ընթացքում կարող են ունենալ քիչ նոր աշխատանք: Սրա պատճառներից է նաեւ ֆինանսական եւ ժամանակային խնդիրը, քանի որ խմբերի անդամները որպէս կանոն այլ աշխատանքներ են ունենում: Հենց այդ պատճառներով այս յօդուածաշարի նպատակներից է ոչ միայն թեմայի ուսումնասիրութիւնը, այլեւ հաւաքուած նիւթի՝ գիտական ոլորտ ներառումը յետագայ ուսումնասիրողների համար:

Հայաստանում ռոքն անցել է նոյն ուղին ինչ՝ խորհրդային միւս երկրներում: Տարբերութիւնը թերեւս այն է, որ հայկական ռոքի հիմքում ի սկզբանէ ընկած էին հայոց հարուստ երաժշտական ժառանգութիւնը եւ աւանդոյթները: Հենց այդ ժառանգութիւնը հնարաւորութիւն տուեց հայկական ռոքին

---

1 https://arar.sci.am/dlibra/publication/412180/edition/380963/content?fbclid=IwY2xjawIJXoVleHRuA2FlbQIxMQABHXete4oNr5chj8IDI43FOLsVQsw2tbkdgn7oDakMQnhDgp16XNzYCktn8g_aem_xcyRa0TvxitRgY4U-FMcjQ :

դառնալ կոթողային եւ որոշ դէպքերում կրել նաեւ հայ հոգեւոր երաժշտութեանը յատուկ տարրեր:

Յօդուածի նպատակներից են ուսումնասիրել եւ հասկանալ՝ ինչպէս է այլ մշակոյթի տարրը յարմարուել եւ ձուլուել տեղային մշակոյթին, վերլուծել դրան վերաբերող պատճառները եւ նախադրեալները:

Ռոքը, որպէս այլէթնիկ մշակութային դրսեւորում եւ նրա ներառումը հայկական իրականութիւն, դիտարկուել է յարմարուողականութեան տեսանկիւնից համեմատուելով մարդկանց յարմարուողականութեան գործընթացի հետ: Այդ ընթացքն ուղեկցուել է նոյն ազդեցութիւններով եւ հակազդեցութիւններով, ինչով ուղեկցւում են յարմարուելու ընթացքում բոլոր միւս երեւոյթները:

Յարմարուողականութեան մասին առաջին տեսութիւնները գիտական ոլորտում շրջանառուել են դեռ ԺԹ. դարում, կենսաբանութեան մէջ: Փիլիսոփայական բառարանում այն ներկայացւում է որպէս «*...յարմարեցում, այսինքն՝ համապատասխանութիւն գտնելը (ինչպէս նաեւ գործընթացը, որը յանգեցնում է նման համապատասխանութեան) կենդանի համակարգի (կամ դրա մի մասի) եւ դրա հետ կապուած արտաքին պայմանների հետ*»[2]: Յարմարուողականութիւնը մշակութային ոլորտում գրեթէ չի տարբերւում նոյն երեւոյթի կենսաբանութեան, ազգային, մասնագիտական եւ այլ ոլորտների դրսեւորումներից: Ըստ էութեան՝ երաժշտութեան յարմարուողականութիւնը նոր միջավայրում մի գործընթաց է, որի ընթացքում.-

Ա) այլ երաժշտական տարրեր ներառւում են տեղային երաժշտութեան,

Բ) տեղային երաժշտութիւնը ձեւափոխւում է՝ համապատասխանեցուելով ոչ-տեղային միտումներին,

Գ) ոչ-տեղային երաժշտութիւնը մասնակի կամ ամբողջութեամբ ներդրւում է տեղայինի մէջ, նմանեցումներ գտնելով տեղային երաժշտական մշակոյթի հետ,

Դ) տեղային մշակոյթը լիովին կրկնօրինակում է այլ գործիքային, լեզուական եւ այլ միջոցներ:

Այս տարբերակները կարող են գործել թէ՛ առանձինն, թէ՛ էլ երկուսից աւելին միաժամանակ: Ամենատարածուած տարբերակը տեղային մշակոյթի որոշակի փոփոխութիւնների ենթարկուելն է. սա պահպանում է հիմնական կառուցուածքային սկզբունքները, յաւելումների տեսքով ներմուծելով նոր տարրերը: Ամենաանվտանգ տարբերակը գործիքային փոփոխութիւնն է, որի ընթացքում երաժշտական կառուցուածքը լիովին պահպանւում է, փոխւում են միայն գործիքները՝ ազգայինից ներմուծուածի: Սա տեղային մշակոյթին նաեւ նոր շունչ է հաղորդում, միաժամանակ բացայայտելով հայկական երաժշտութեան ճկուն եւ համամարդկային լինելը:

---

[2] *Философский словарь,* И. Т. Фролова (ред.), (Փիլիսոփայական բառարան, խմբ.՝ Ի. Ֆրոլովա), Ե. տիպ., տպ. Պոլիզդատ, Մոսկուա, 1986, էջ 590:

Մշակութային տարրերի ներառումը մէկ այլ մշակոյթ՝ կատարւում է աստիճանաբար: Գտնելով նմանութեան կամ ընդհանրութեան կէտեր, այդ կէտերի միջոցով փոխազդելով եւ կրելով նաեւ գերիշխող մշակոյթի ազդեցութիւնը, այդ տարրերն իրենք ենթարկւում են որոշ ձեւային փոփոխութիւնների եւ յարմարւում նոր միջավայրին: Այնպէս՝ ինչպէս ներգաղթեալ մարդկանց դէպքում, ովքեր ստիպուած են լինում ընդունել հիւրընկալ երկրի օրէնքներն ու աւանդոյթները եւ իրենց ինքնութեան հնարաւորութեան սահմաններում յարմարուել նոր միջավայրին: Դրանով տեղի է ունենում որոշակի ներմշակութայնացում: Ներմշակութայնացում[3] (enculturation) եզրը ամերիկացի մշակութաբան Մ. Ջ. Հերսկովիցէմի կողմից 1948ին շրջանառուել է որպէս մշակութային յարմարուողականութիւն, որոշակի տարածքի իւրացման եւ հասարակական յարաբերութիւնների կազմակերպման գործընթաց, դրա պատմական բնորոշիչ, որն արտայայտուած է ազգային մշակոյթում: Ներմշակութայնացումը՝ ոռք մշակոյթի համար այն յարմարուողականացման գործընթացն է, որի արդիւնքում այլէթնիկ երաժշտական դրսեւորումը օժտուելով տեղային աւանդոյթներով, ստանում է այլ կերպար եւ յարմարեցւում տուեալ տարածքի ընկալումներին: Ըստ էութեան դա մի երեւոյթի (կամ մարդկանց) յարմարուողականեցման ընթացքն է նոր միջավայրին եւ մշակոյթին:

Ինչպէս ներգաղթեալ մարդիկ այնպէս էլ երաժշտութիւնը, տեղայնացուելու ընթացքում անցնում է յարմարուողականութեան որոշ փուլերից[4]: Կ. Օբերգը մանրամասն նկարագրել է նոր մշակութային միջավայրին յարմարեցման չորս փուլերը.-

Առաջին փուլը կոչւում է «Մեղրամիս»: Այն բնութագրւում է ուրախութեան, հիացմունքի դրական յուզական զգացմունքներով, ներգաղթեալի ոգեւորութեամբ ու հրճուանքով: Յարաբերութիւններ՝ այլ մշակոյթի ներկայացուցիչների հետ բարեսիրտ, քաղաքավարի, բայց մակերեսային:

Երկրորդ փուլը Օբերգը անուանել է «ճգնաժամ»: Կենցաղային պայմանների տարբերութիւնները, լեզուն, արժէքները յանգեցնում են հիասթափութեան, անհանգստութեան եւ զայրոյթի առաջացմանն ու աճին: Այս փուլին բնորոշ են դժուարութիւններ՝ դպրոցում, համալսարանում կամ աշխատա-

[3] Մինչեւ վերջերս «ներմշակութայնացում» եզրը լայն տարածում չունէր: Այն օգտագործուել է գրեթէ բացառապէս ամերիկեան մշակութաբանական աւանդոյթի մէջ: Աւելին, այն քննադատութեան ենթարկուեց իր նշանակութեան անորոշութեան պատճառով, եւ այսօր նրա փոխարէն գործածւում է «հասարակայնացում, ընկերայնացում» (socialization) եզրը: Բայց մեր կարծիքով երաժշտութեան առնչութեամբ առաջին եզրն աւելի յարմար է:

[4] K. Oberg, "Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments," *Practical Anthropology*, 7:1960, էջ 177-82:

վայրում, խնդիրներ՝ գնումներ կատարելիս, փոխադրուելիս: Այս փուլում յատկապէս տարածուած է հայրենակիցների հետ շփուելու ցանկութիւնը:
Երրորդ փուլ՝ «վերականգնում»: Մարդը աստիճանաբար տիրապետում է լեզուական հմտութիւններին, յարմարւում մշակոյթին, նորմերին, սովորոյթներին եւ աւանդոյթներին: Ճգնաժամն աւարտւում է:
Չորրորդ փուլը՝ «յարմարուողականութիւն». ժամանակաւոր բնակիչը ընտելանալ է սկսում նոր մշակոյթին, եւ ուրախութիւն եւ բաւարարութիւն է զգում, երբեմն էլ կարող է առաջանալ անհանգստութիւն եւ լարուածութիւն:

Այս փուլերը լաւագոյնս ցոյց են տալիս **U**աձեւ կորի հայեցակարգը: Սակայն, ըստ հոգեբաններ Ջ. Տ. Գուլլահորնին ու Ջ. Ե. Գուլլահորնին, նոր միջավայրին յարմարուելը չի աւարտւում. երկարաժամկէտ յարմարուողականութիւնն ունի հինգերորդ փուլ՝ **վերադարձ հայրենիք**: Վերադարձողները յաճախ անցնում են նմանատիպ հակառակ գործընթաց կրկին **U**աձեւ կորի տեսքով[5]: Այսպիսով, նրանք անցնում են երկու անգամ **U**աձեւ կորով: Հեղինակներն առաջարկել են *վերայարմարուողականութեան* հայեցակարգը եւ ներկայացրել են **W**աձեւ կորի տարբերակը:

Միջմշակութային յարմարուողականութեան գործընթացին սկզբունքորէն նոր մօտեցում առաջարկել է ամերիկացի հոգեբան Ե. Ե. Կիմը: **U**աձեւ կորի փոխարէն նա առաջարկել է նոր մշակոյթին յարմարուելու գործընթացը դիտարկել որպէս փուլային, որը կարելի է բնութագրել որպէս «երկու քայլ առաջ-մէկ քայլ յետ»: Կիմի առաջարկած **«Սթրէս-յարմարուողականութիւն-աճ»**[6] կորի էութիւնն այն է, որ մշակութային ցնցումը չի դիտւում որպէս բացասական երեւոյթ, այլ որպէս անձնական աճի անհրաժեշտ գործընթաց, որը տանում է դէպի դրական փոփոխութիւններ նորեկի մօտ: Ըստ Կիմի յարմարուողականութիւնը՝ որպէս երեւոյթ, հիմնուած է հաղորդակցութեան վրայ: Մարդը սկսում է յարմարուել միայն այն ժամանակ, երբ շփւում է իր նոր միջավայրի այլ մարդկանց հետ: Ներգրաւումը կախուած է հասարակութեան հետ փոխազդեցութիւնից, իսկ անհատի յարմարուողականութեան աստիճանը կախուած է հասարակութեան անդամների հետ հաղորդակցութեան քանակից եւ բնոյթից:

Եթէ այս տեսութիւններին նայենք ռոքի ներմուծման ելակէտից, կարող ենք նկատել, ինչպէս նախնական հրճուանքին յաջորդեցին արգելքները, ապա վերապահումները եւ աստիճանաբար ռոքն ընդունուեց խորհրդային երկրների քաղաքական համակարգի կողմից: Ըստ էութեան յարմարուո-

[5] J. T. Gullahorn, J. E. Gullahorn, "An Extension of the U-curve hypothesis," *Journal of Social Issues*, 19(3):1963, էջ 33-47:

[6] Y. Y. Kim, "Cross-Cultural Adaptation: An Integrative Theory," *Readings in Cultural Contexts*, J. M. Martin, T. K. Nakayama, & L. A. Flores (eds.), Mountain View, CA, Mayfield, 2002, էջ 237-45:

ղականութիւնը երկկողմանի գործընթաց է, որն ուղեկցւում է վերոյիշեալ փուլերով թէ՛ տեղական՝ ընդունող կողմի համար, թէ՛ այլէթնիկ մշակոյթի:

Ռոքը Խորհրդային Հայաստանում (առհասարակ Խորհրդային միութիւնում), ըստ էութեան ձեռքից ձեռք փոխանցուող սկաւառակների եւ իրար հետ հաղորդակցուող երիտասարդների միջոցով էր տարածւում: Այն բառացիօրէն կենդանի շփման հետեւանք էր: Ինչպէս նշում է լրագրող Յ. Յակոբեանը, «*Հայաստանը, որը մտնում էր ԽՍՀՄի կազմի մէջ, ենթարկւում էր Կենտրոնի հրահանգներին: Մեղմացման կարճաժամկէտ ժամանակահատուածները փոխարինուեցին կոշտ արգելքներով, օրինակ՝ 1984ին ՎԳԱի (վոկալ-գործիքային անսամբլների) արգելքը: Այս բոլոր հրահանգներն այսպէս թէ այնպէս անդրադարձել են հայ ռոքերների վիճակի վրայ, թէկուզ եւ փոքր-ինչ մեղմացուած ձեւով: Ռոքերի խոստովանութեամբ՝ ռոքի նկատմամբ վերաբերմունքը Հայաստանում ընդհանուր առմամբ աւելի մեղմ էր, քան Ռուսաստանում: Սակայն հեռարձակման գործող արգելքը եւ այլ սահմանափակումները արգելակում էին ռոքի տարածումը*»[7]: Այնուամենայնիւ 1980ականների կէսերից սկսեալ փառատօներ եւ համերգներ աւելի յաճախ են կազմակերպուել ինչպէս Երեւանում, այնպէս էլ հանրապետութեան այլ քաղաքներում՝ Վանաձորում, Գիւմրիում, Սիսիանում եւն.: Ի յայտ են գալիս բազմաթիւ խմբեր:

Ըստ Կիմի՝ ընդունող հասարակութեան միջանձնային եւ զանգուածային հաղորդակցութիւններին մասնակցելը կարեւոր նշանակութիւն ունի: Տեղի բնակչութեան հետ միջանձնային հաղորդակցութիւնն օգնում է անծանօթներին՝ ձեռք բերել կենսական տեղեկութիւն եւ ըմբռնում՝ տեղի բնակչութեան մտածելակերպի եւ վարքի մասին, դրանով իսկ անծանօթներին յղում տալով իրենց սեփական վարքի համար, մինչդեռ տեղացիների հետ զանգուածային հաղորդակցութիւնը հիմնուած է հասարակութեան հետ անհատի համարկման վրայ: Հասարակութիւնը լրատուամիջոցների, ձայնասփիւռի, հեռուստատեսութեան եւն.ի միջոցով ծառայում է որպէս մշակութային եւ լեզուական ուսուցման կարեւոր աղբիւր՝ մեծապէս չհիմնուելով անհատական մասնակցութեան եւ ազդեցութեան վրայ[8]: Այսինքն նորամուծութիւնը (այս դէպքում երաժշտութիւնը) աւելի հեշտ յարմարուելու համար անհրաժեշտ է մարդկանց հետ շփում եւ այդ շփման միջոցով՝ տարածում: Գրաւելով աւելի մեծ քանակի մարդկանց, այն դառնում է զանգուածային եւ զանգուածայնեցման արդիւնքում՝ նաեւ պահանջուած:

---

[7] https://ge.boell.org/en/2006/09/24/nekotorye-harakteristiki-razvitiya-rok-dvizheniya-v-armenii :

[8] Young Yun Kim, "Adapting to A New Culture," *Theorizing about Intercultural Communication*, W. Gudykunst (ed.), Sage Publications, Thousand Oaks, California, 2005:

Հրաչ Բայադեանի՝ *Երեւակայելով անցեալը. խորհրդահայ արդիականութեան պատումներ* գիրքը, վերլուծելով խորհրդային Հայաստանում երաժշտական նոր միտումների առաջացման նախադրեալները[9], հետաքրքիր նկարագրութիւն է փոխանցում Խորհրդային Հայաստանի սկզբնական շրջանի հասարակական-մշակութային վիճակի մասին: Ինչպէս նշում է՝ ժողովրդական երաժշտութեան եւ քաղաքային ֆոլկլորի համար 1930ականները կարելի է բնորոշել «ազգային» աւանդութեան վերադարձով՝ սոցիալիստական արդիականութիւն: Աճեց ուշադրութիւնը ժողովրդականի նկատմամբ: Հրապարակւում էին տարբեր ազգերի անցեալից վերցուած աւանդական պատմութիւններ, կազմակերպւում մշակութային տասնօրեակներ ու ցուցադրութիւններ: Բայց սրանք ոչ թէ վերագտնուած հարազատ աւանդոյթներ էին, այլ աւանդոյթներ, որոնք յօրինւում էին պետութեան նախաձեռնութեամբ եւ ազգային աւագանիների խանդավառ մասնակցութեամբ[10]: Սա թոյլ էր տալիս ստեղծել հաւաքականութեան արդիական ձեւեր՝ վերակառուցելով եւ յօրինելով աւանդոյթներ, որտեղ ազգը իրաւականութիւն էր ստանում որպէս ընկերաբանական շինարարութեան մաս կազմող ազգային պատումի կրողը:

Այդ շրջանում ազգերի ընկերվարական զարգացման խօսոյթում ի յայտ եկած աւանդոյթի օրինակ են ժողգործիքների համոյթները եւ ժողովրդական ու աշուղական երգերի կատարման՝ 1930ականներից իվեր հաստատուած, տիրապետող ոճը: Արեւմտեան նուագախմբի նմանութեամբ կառուցուած արեւելեան (ժողովրդական) գործիքների միջոցով այս երաժշտութիւնը ասես «բարձրացւում էր» դէպի երաժշտութեան արեւմտեան մոդէլը:

Ժողգործիքների առաջին համոյթը Հայաստանում ստեղծուել է 1926ին: Այն երկար տարիներ ղեկավարել է Արամ Մերանգուլեանը, որի մահից յետոյ (1967) այն կրում է իր անունը[11]:

---

[9] Տե՛ս՝ https://hetq.am/hy/article/116755 :

[10] Terry Martin, "Modernization or Neotraditionalism? Ascribed Nationalism and Soviet Primordialism," David L. Hoffman, Yanni Kotsonis, *Russian Modernity: Politics, Knowledge, Practices*, Macmillan Press, Houndmills, 2000, էջ 161-82. նաեւ՝ Ж. Кадио, *Лаборатория империи: Россия/СССР, 1860-1940*, Новое литературное обозрение, (Ժ. Գադիօ, Կայսրութեան տարրալուծարան. Ռուսաստան-ԽՍՀՄ, 1860-1940), Մոսկուա, 2010, էջ 227:

[11] Խորհրդային միութիւնում այդ տարիներին ժողովրդական պարը նոյնպէս «պարի պետական համոյթներ»ի ստեղծմամբ ենթարկուել է նման փոխակերպումների: Յառաջամարտիկը Իգոր Մոյիսէեւն էր, որը 1937ին հիմնեց «ԽՍՀՄ ժողովրդական պարի անսամբլ»ը: Գաղափարը նոյնն էր՝ ժողովրդական մշակոյթի արդիականացումը, այս դէպքում՝ գեղջկական պարի «կատարելագործումը», «ազնուացումը» դասական բալէտի տարրերի միջոցով: Այս կատարողական ոճը ոչ միայն շուտով դարձաւ պաշտօնական մոդէլ խորհրդային հանրապետութիւնների համար, այլեւ աստիճանաբար տարածուեց եւ մեծ ժողովրդականութիւն էր վայելում աշխարհի շատ երկրներում (Anthony Shay, *Choreographic Politics: State Folk Dance*

1930ականների խորհրդային հանրամատչելի երաժշտութիւնն աչքի էր ընկնում բազմազանութեամբ, բայց ի տարբերութիւն 1920ականների, «*դա մանրակրկիտ ձեւով վերահսկուող բազմազանութիւն էր եւ չէր նշանակում ոճի եւ ձեւի ազատութիւն*»[12]: Այս բազմազանութեան կենտրոնում ստալինեան «զանգուածային» երգն էր, որ լայնօրէն տարածւում էր նաեւ ֆիլմերի միջոցով («Վոլգա-Վոլգա», «Կրկես» եւն.): Այն «*ձգտում էր հասկացել սոցիալիստական շինարարութեան նոր դարաշրջանի երջանկութիւնն ու ոգեւորութիւնը լաւատեսական, մարդկային եւ դրական խօսքերով ու մատչելի երաժշտութեամբ*»[13]: Մշակութային յեղափոխութիւնն այլեւս անցեալում էր, ջազն արդէն բարեյաջող ձեւով խորհրդայնացուել եւ «վնասազերծուել» էր, ժողովրդական երաժշտութիւնը նորից յարգանք էր վայելում: Բոլոր հանրապետութիւններում կային ժողովրդական երաժշտութեան համոյթներ, մի-քանիսում՝ նաեւ էստրադային նուագախմբեր:

Այս պայմաններում, 1960ականներին ռոքը սկսեց թափանցել նաեւ հայկական միջավայր եւ տեղայնացուեց՝ հնարաւոր միջոցներով, որոնց հիմքում ժամանակակից միտումներով քաղաքին նոր շունչ հաղորդած երիտասարդական խմբերն էին, ովքեր խորհրդային փակ սահմաններից դուրս փնտռում էին նոր երաժշտութիւն: Մինչդեռ աւագ սերնդի համար այս միտումները անհասկանալի եւ օտար էին: «*60ականների կէսերին միայն մենք հնարաւորութիւն ունեցանք առաջին անգամ լսել Բիթլսների երգերը, չէ՞ որ «երկաթեայ վարագոյրը» մեզնից թաքցնում էր դրանք: Այդ ժամանակներն էին, երբ մեզ փրկութեան հասան սփիւռքահայերը...: Նրանք իրենց հետ այնպիսի երաժշտական սկաւառակներ բերեցին, որոնց մասին երազել անգամ չէինք կարող: Վաճառում էին այն ժամանակների համար աստղաբաշխական գներով: Մենք սպիսպուած էինք շատ հաճոյքներից մեզ զրկել, փող հաւաքել, որպէսզի կարողանայինք գնել: Բայց դա արդէն էական չէր, որովհետեւ այդ երաժշտութիւնն ամէն ինչ փոխեց մեր կեանքում: Դա մեր կեանքի լաւագոյն շրջանն էր: Մենք կարողացանք յեղափոխութիւն անել*»՝ պատմում է Լիւդմիլան[14], ով առաջինն էր Գիւմրիում կազմակերպել դիսկոտէկներ, հեղինակային հաղորդումներ էր նախաձեռնել Գիւմրիի ռադիոկայաններում 15 տարի շարունակ[15]:

Companies, Representation, and Power, Wesleyan University Press, Middletown, Connecticut, 2002, էջ 57-81):

[12] Տես՝ https://hetq.am/hy/article/116755 :

[13] Richard Stites, "The Ways of Russian Popular Music to 1953," Neil Edmunds (ed.), *Soviet Music and Society Under Lenin and Stalin*, Routledge, London, 2004, էջ 26:

[14] Տես՝ https://cultural.am/hy/norutyunner/lurer/3461-hayastani-jazzn-u-rocky-skzbnavorogh-chanaparhy :

[15] Նա հեղինակել է նաեւ *Ջազ-ռոք Լենինական* գիրքը (https://www.youtube.com/watch?v=Zpdps7tLLIw):

ԵՐԱԶՈՂՆԵՐԸ

«1960ականներին, երբ Սովետական Միութիւնն ի տես աշխարհի դէպի երկինք էր ուղարկում իր առաջին փիեզերանաւը, երբ «Կուբայական հրթիռային ճգնաժամը» շարունակում էր միջուկային պատերազմի լարուած մթնոլորտ պահել երկու հսկաների միջեւ, … ոտքի էր կանգնել երիտասարդական մի մեծ շարժում, որն իր ուժը հաստատում էր մշակոյթի, յատկապէս, երաժշտութեան միջոցով: Երաժշտութիւն, որը դարձել էր գաղափարական ու քաղաքական հայեացքների դէմ ուղղուած յեղափոխութիւն»[16]: Սկսելով նմանակել Բիթլզ խմբին՝ հայ երաժիշտները եւ զանգուածայնեցնում էին նոր երաժշտութիւնը եւ փնտռում իրենց սեփական ձեռագիրը: Ամերիկեան եւ եւրոպական երաժշտութիւնը «աննկատ» թափանցում էր խորհրդային իրականութիւն, իսկ «Երազողները» հայկական ռոք-խումբն առաջիններից էր, որ 1960ականներին ելոյթ էր ունենում արտասովոր հագուստներով՝ առաջացնելով նաեւ դժգոհութիւններ: Նրանց այնքան էր գրաւել Բիթլզի ոճը, որ նոյնիսկ վերջիններիս «Help» ֆիլմի օրինակով իրենց խմբի մասին ֆիլմ նկարելու փորձ արեցին[17]: Չնայած խոչընդոտներին՝ «Երազողները» բաւականին հետեւորդներ ունէին, ովքեր նմանակում էին նաեւ նրանց հագնելու ոճը: Խորհրդային տարիներին ջինս ունենալն ու կրելը ոչ միայն բարդ էր, այլեւ խնդրաշատ: Կրողներին կարող էին նկատողութիւն տալ թէ՛ աշխատավայրում, թէ՛ կրթական հաստատութիւնում: Սակայն, դա չէր խանգարում, որ խմբի անդամներն ու նրանց հետեւորդները ցանկացած գնով փորձեն ձեռք բերել ցանկալի հագուստն ու ցանկալի երաժշտութեան ձայնասկաւառակները: Խնդիրներ առաջանում էին նաեւ երգացանկի առնչութեամբ: Առհասարակ նման գործունէութիւնը բաւական մեծ քաջութիւն էր պահանջում, քանի որ ամէն քայլը պիտի համաձայնեցուած լինէր եւ հաստատուէր քաղաքական իշխանութիւնների կողմից[18]: Առաւել եւս այն պարագայում, երբ երգերի մի մասը Բիթլզ խմբի երգերն էին, որոնք տղաները կատարում էին լեզուն կրկնօրինակելով՝ առանց անգլերէնի իմացութեան, իսկ իրենց սեփական երգերը սկսեցին գրել հայերէնով:

---

[16] Ն. Հայրապետեան, «Ովքե՞ր էին նրանք. մաշուած ջինսերով եւ ծաղկաւոր վերնաշապիկներով երազողները», *Հետք*, 14:08, 27 Օգոստոս 2017:

[17] Ֆիլմն արգելուեց ցուցադրել հեռուստատեսութեամբ, ապա այն անհետացաւ եւ գտնուեց մօտ 50 տարի անց (https://www.youtube.com/watch?v=inWSxtiP3IQ&t=527s):

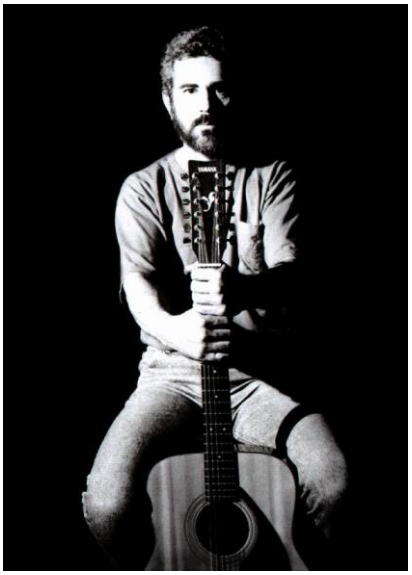
[18] Տես՝ https://mediamax.am/am/news/special-report/24330/ :

Խմբի անդամներն էին Հրայր Կոտոյեանը, Զաւէն Սարգսեանը, Յակոբ Պետրոսեանը, Երուանդ Երզնկեանը, Սլաւա Բունիաթեանը, ում այնուհետեւ փոխարինեց Արմէն Զաքարեանը: «Ազատութիւն» ռադիոկայանի հարցին, թէ՝ նախկին «Երազողները» ռոք խմբի անդամները կարողացա՞ն իրականութիւն դարձնել իրենց երազանքները եւ արդեօք երազողներ են մնացել ֆիլմի նկարահանումից 50 տարի անց, խմբի անդամ Երզնկեանը պատասխանել է. «*Մենք երազողներ ենք, որոնք իրենց երազների մէջ ֆիասկո չեն ապրել: Մենք մեր երազների հետեւից գնում ենք ու էլի դեռ կը գնանք*»: Իսկ խմբի միւս անդամ Սարգսեանը յաւելում է *«...Ես ինչ որ երազել եմ, հասել եմ կեանքում: Ես երազում էի Արեւմտեան Հայաստան գնալ, 18 անգամ գնացել եմ, նկարել եմ: Երազում էի աշխարհը ման գամ, ամբողջ աշխարհը գրեթէ ման եմ եկել, նկարել եմ*»[19]:

Խումբը դադարել է գործունէութիւնը 1970ականներին, բայց իր հետքը թողել է հայկական ռոքի պատմութեան մէջ:

ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐ/APOSTLES

Խումբը ստեղծուել է 1967ին, սակայն սկզբնական շրջանում չունէր անուանում եւ հանդէս էր գալիս որպէս ճարտարապետական ֆակուլտէտի խումբ: Խմբում ընդգրկուած էին՝ Արթուր Մեսչեանը՝ հեղինակ, վոկալ, կիթառ, ստեղնաշարային, ջութակ, Լեւոն Մելիքեանը՝ բաս կիթառ, Գրիգոր Նալբանդեանը՝ հարուածային գործիքներ: Խմբի առաջին համերգերը տեղի են ունենում Պոլիտեխնիկական ինստիտուտում եւ հանդիպում կոմերիտականների դիմադրութեանը, ովքեր խմբի անդամներին բնորոշում էին որպէս «նորընծայ առաքեալներ», ինչն էլ հիմք է հանդիսանում, որպէսզի խումբը կոչուի «Առաքեալներ»)[20]:

Միաձուլելով հայ հոգեւոր երաժշտութիւնը այդ տարիներին ծաղկում ապրող ռոքի հետ - ինչը խորհրդային ժամանակաշրջանում համարձակ քայլ էր - խումբը մեծ տպաւորութիւն է թողնում ունկնդիրների վրայ եւ դառնում իսկական յայտնութիւն:

[19] Գայիանէ Դանիէլեան, «'Երազողներ' ռոք խմբի մասին պատմող ֆիլմը ցուցադրուեց ստեղծումից գրեթէ յիսուն տարի անց», https://www.azatutyun.am/a/28637370.html :

[20] Տե՛ս՝ https://arthurmeschian. com/biography :

1971ին խումբը հրաւիրւում է մասնակցելու Լեհաստանում տեղի ունեցող խորհրդային պետութիւնների երիտասարդական երաժշտական փառատօնին, բայց Լեհաստան մեկնելու թոյլտուութիւն տալիս են միայն Մեսչեանին՝ կոմերիտականների ուղեկցութեան պայմանով եւ Մեսչեանն այնտեղ մեծ յաջողութեամբ ելոյթ է ունենում: Խումբը երգում էր հայերէն եւ բարձրացնում էր հայկականութեանը առնչուող հարցեր:

1980ականների սկզբին խումբն անսպասելիօրէն անհետացաւ, 1984ին Մեսչեանը սկսեց իր սեփական ուղին: Նա 1990ին, ԱՄՆում ստեղծում է «Առաքեալներ 90» խումբը, որի կազմում ընդգրկուած էին նոր անդամներ:

ԷԼԻՊՍ

Էլիպս[21], հարդ ռոք խումբը հիմնուել է 1986ին, Երեւանում, առաջին համերգը տուել է 1986 Մարտին: Խումբը ունի շուրջ 70 երգ, որոնք գրուել են հիմնականում 1986-99ին:

Խմբի անդամներն էին՝ Ռոման Մխիթարեանը (ձայնային), Ստեփան Բերուջանեանը (կիթառ), Հրաչեայ Գրիգորեանը (բաս կիթառ), Ռադիոն Վանեանը (ստեղնաշար) եւ Վարդան Մամիկոնեանը (հարուածային): Շուտով Վարդանը լքում է խումբը, եւ փոխարինւում Արամ Պետրոսեանով (Բատիա), դառնալով խմբի նոր թմբկահարը: 1986ի ամռանը խումբը մեկնեց Լատվիա, ուր ելոյթ ունեցաւ լատվիական «Պիլիգրիմ» խմբի հետ: Կարճ ժամանակահատուածում խումբը մեծ ճանաչում ձեռք բերեց Հայաստանում եւ բազում ելոյթներ ունեցաւ: Ճանաչման հետ մէկտեղ խմբին պատճառուեց նաեւ մեծ տհաճութիւն՝ սովետական իշխանութիւնների կողմից. արդէն 1986ի վերջին Էլիպսն արգելուեց, յայտարարուելով «հակախորհրդային»: Չնայած այդ փաստին, խումբը ընդյատակեայ շարունակեց իր գործունէութիւնը, դառնալով էլ աւելի յայտնի: Արգելքի հիմնական պատճառն էին այն թուականներին ղեկավարութեան կողմից «լկտի» համարուող «Գորբաչով…» եւ «Պոլիտբիւրո…» երգերը, որտեղ խորհրդային իշխանութիւնները ենթարկւում էին խիստ քննադատութեան:

1980ականների կէսերի ռոք խմբերի համար ստեղծուեցին նպաստաւոր պայմաններ ընդյատակից դուրս գալու համար: Այդ պայմանների հիմքում Միխայիլ Գորբաչովի «վերակառուցման» քաղաքականութիւնն էր, որը

21 https://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%B7%D5%AC%D5%AB%D5%BA%D5%BD_(%D5%AD%D5%B8%D6%82%D5%B4%D5%A2) :

ԽՍՀՄ փակ համակարգի համար մասնակի ազատութիւն էր ապահովում: Սրա շնորհիւ 1987ին, բազում ռոք-փառատօնների յայտնուելու հետ մէկտեղ, Էլիպսը մասնակցեց գրեթէ բոլոր փառատօններին Հայաստանում, համերգերով հանդէս գալով Հայաստանի տարբեր շրջաններում: Խումբն իր երգերը գրում էր հայերէն, ինչը հմտօրէն համադրում էին ծանր ռոքի գործիքաւորման հետ:

Էլիպսի ստեղծագործական աշխուժ գործունէութիւնը շարունակուեց մինչեւ 1992, երբ խմբի անդամները որպէս կամաւորներ մեկնեցին Արցախեան պատերազմին մասնակցելու: 1992-94՝ մարտական գործողութիւնների ընթացքում, խմբին միքանի անգամ յաջողուեց ելոյթներ ունենալ համերգերին եւ փառատօններին: Պատերազմից յետոյ խումբը ձայնագրեց նոր երգեր, համերգերով հանդէս եկաւ Հայաստանի եւ Արցախի գրեթէ բոլոր քաղաքներում, նաեւ ելոյթներ ունեցաւ Ռուսաստանում եւ Բալթեան երկրներում: 2011 Մայիսի 20ին թողարկուեց խմբի յոբելեանական «Էլիպս հարդ ռոք» ալբոմը: Ներկայումս խմբի անդամները զբաղուած են տարբեր աշխատանքներով, այդ թւում եւ քաղաքականութեամբ[22], սակայն խումբը ժամանակ առ ժամանակ ելոյթներ է ունենում:

ԱՍՊԱՐԷԶ

Առաջին հեւի-մետալ (heavy metal) նուագող խումբը Հայաստանում: Միակ հայկական ռոք-խումբը, որը սկաւառակ է թողարկել Սովետական Միութեան խոշորագոյն - «Մելոդիա» - ձայնագրման ստուդիայում: Հայաստանում ծանր երաժշտութեան ձեւաւորման գործում խմբի մեծ աւանդը ընդունւում է բոլոր սերունդների հայկական ռոք-խմբերի կողմից:

Խմբի կիթառահար Արմէն Թորոյեանը հարցազրոյցներից մէկի ժամանակ պատմում է, որ «Ասպարէզ» անունը նա է առաջարկել. Մուրացանի *Գէորգ Մարզպետունի* վէպից էր վերցուած: Ասպարէզը նաեւ գրաբարով երկարութիւնը չափելու միաւոր է, ինչպէս մղոնը կամ կիլոմետրը: Թորոյեանին կիթառ նուագել սովորեցրել էր նրա կրտսեր եղբայր՝ Գագիկը, որը յետագայում դարձաւ խմբի բաս-կիթառահարը: Գագիկի դպրոցական ընկերը՝ Դաւիթ Օհանջանեանը, սկսեց թմբուկ նուագել սովորել՝ գրքերի վրայ: Վարժուելով հենց գրքերի վրայ, ոչ թէ գրքերում էր ուսումնասիրում նուագելու վարպետութիւնը: Նա հաստ գրքեր էր դնում կողք-կողքի, հարուածային սարքի նման մի բան էր կառուցում եւ սովորում կշռոյթ պահել:

[22] Մեներգիչ Մխիթարեանը «Հանրապետութիւն» կուսակցութեան անդամ է:

Արմէնը պատմում է, որ նա ոգեշնչւում էր Led Zeppelin խմբի եւ Սայեաթ-Նովայի երգերից: Նրանց երաժշտութիւնն իվերջոյ հենց այդպիսին էլ ստացուեց. ծանր մետալ՝ էթնիկ տարրերով: Խումբն «Ասպարէզ» անունով սկսեց հանդէս գալ 1982ից: 80ականների կէսերին նրանք ծանօթացան էստոնացի ռոքերաժիշտ Գունար Գրափսի հետ եւ խնդրեցին նրան լսել իրենց երաժշտութիւնը: Հակառակ «կովկասեան» ռոքի հանդէպ հետաքրքրութիւն չունենալուն, Գրափսը լսեց տղաների կատարումները: Նրան շատ դուր եկան էթնիկ տարրերը եւ նա առաջարկեց նրանց յաջորդ տարի մասնակցել Էստոնիայում ռոք-փառատօնին եւ հարցրեց՝ ուր ուղարկի հրաւէրը: Տղաները խառնուեցին իրար, շփոթուեցին եւ պատասխանեցին՝ կոմսոմոլ: 1987ին կոմսոմոլը «Ասպարէզ» խմբի համար հրաւէր ստացաւ Տալլինում «Ծանր ամառ» ռոք-փառատօնին մասնակցելու համար: Այնուհետեւ 1987ին «Ասպարէզը» ելոյթ ունեցաւ Մոսկուայի «Ռոք-համայնապատկեր» փառատօնին: Միքանի ամիս անց Հայաստանում հանրահաւաքներ սկսուեցին Լեռնային Ղարաբաղը Հայաստանին միացնելու համար: 1989 Ապրիլին Ստեփանակերտի մարզադաշտում «Ասպարէզ»ի նախաձեռնութեամբ մեծ համերգ անցկացուեց, որին մասնակցեցին ատենի յայտնի հայ կատարողները[23]: Խմբի անդամներն էին Արմէն Թորոյեանը (կիթառ), Եուրի Մայիլեանը (Մէյ Լիան, սոլօ կիթառ), Վիտալի Դեմուրչեանը (սոլօ կիթառ), Գագիկ Թորոյեանը (բաս կիթառ), Դաւիթ Օհանջանեանը (Դաւիթ Օհան, հարուածային), Գարիկ Մարտիրոսեանը (ձայնային), Արթուր Միտինեանը (ստեղնային), Ժան Դիլբարեանը (ձայնային), Կարէն Ծատուրեանը (ստեղնային):

«Սեւ այգի», «Խելայեղ դար», «Պատմիր ինձ», «Դրուագ 5րդ դարի հայոց պատմութիւնից» եւ այլ երգերը «Ասպարէզ» խմբի տղաները 1990ին հաւաքեցին իրենց առաջին եւ միակ ալբոմում՝ «Անաֆեմա»: ԽՍՀՄի փլուզումից յետոյ խումբը ցրուեց: Ինչպէս եւ Խորհրդային Հայաստանի այդ տարիների խմբերը «Ասպարէզ»ը եւս իր երգերը կատարում էր հայերէնով:

ԷՄՓԻՌԷՅ/EMPYRAY

Էմփիռէյը[24] հարդ ռոք, հայկական (արեւելեան) ռոք ոճերում ստեղծագործող հայկական ռոք խումբ է, որն առանձնանում է թաւ ազդեցիկ վոկալով, մեղեդիներում կիթառի անսպասելի անցումներով, ներդաշնակ եւ աւարտուն երաժշտական պատկերով: Խումբը ձեւաւորուել է 1994ին Սարգիս

---

23 https://www.facebook.com/rockseroond/photos/a.430920616998293/3033751580048504/?locale=hi_IN&paipv=0&eav=AfZ_Bx4FVP0dwoF_yghBPjc7B-9sxTOiinq2NkZ27dgmi94HFTFa4XKh_uQ4w9RSvNk&_rdr :

24 Տես՝ https://armrock.am/artist/empyray-hy/ :

Մանուկեանի եւ Կարէն Արզումանեանի նախաձեռնութեամբ եւ այդ ընթացքում ունեցել է մօտ 50 համերգ:

2006ին խումբը թողարկեց առաջինեկ ալբոմը՝ սեփական ստուդիայում ձայնագրուած 13 երգերով, ունեցաւ իր խոշոր մենահամերգը եւ Ազգային երաժշտական մրցանակաբաշխութեամբ ճանաչուեց տարուայ լաւագոյն ռոք խումբ:

Խմբի անունը յունարէն empuros (լատ. empyreus, անգլ. empyrean) բառի, ռուսերէն արտասանութեամբ տարբերակն է, որը հին յոյների եւ վաղ քրիստոնեաների համոզմամբ երկնքի բարձրագոյն շերտն է՝ լի հրով եւ լոյսով, որտեղ ապրում են սրբերը:

Խմբի անդամներն էին.- Սարգիս Մանուկեանը (ձայնային, խմբի հիմնադիր եւ ղեկավար), Կարէն Արզումանեանը (կիթառ, երաժշտութիւնների հեղինակ), Գիսանէ Պալեանը (դաշնակահարուհի, երգերի բառերի հեղինակ), Դաւիթ Խուրշուդեանը (բաս կիթառ):

2013ին Մանուկեանը մեկնում է ԱՄՆ եւ խումբը երկար որոնումներից յետոյ գտնում նոր մեներգիչ՝ Էմիլ Խոսրովեանին[25]:

Երգերի թեմաները ներանձնական, փիլիսոփայական, գոյաբանական հարցերն են: Անկախութեան տարիներին՝ 1990ականներից յետոյ ստեղծուած խմբերը արդէն տիրապետելով թէ՛ օտար լեզուների, թէ՛ օգտուելով քաղաքական ազատութիւններից երգում էին եւ՛ հայերէն եւ՛ անգլերէն: Էմփիռէյ խումբը եւս մինչ օրս ստեղծագործում է երկլեզու:

ԴՈՐԻԱՆՍ/DORIANS[26]

Հիմնադրուել է 2008 Յունիսին՝ Վահագն Գէորգեանի կողմից, ով մինչ 2012 հանդիսացել է խմբի ղեկավարը: 2009ին խումբը մասնակցել է «Եւրատեսիլ» միջազգային մրցոյթի նախընտրական փուլին եւ անմիջապէս ձեռք բերել ճանաչում: 2009ին, Մոսկուայի «Տաշիր» ամէնամեայ մրցանակաբաշխութեան ժամանակ արժանացել է «Տարուայ յայտնութիւն» մրցանակին: Յունիսին ունեցել է առաջին համերգը Երեւանում: Առասպելական երաժիշտներ Եան Գիլանի

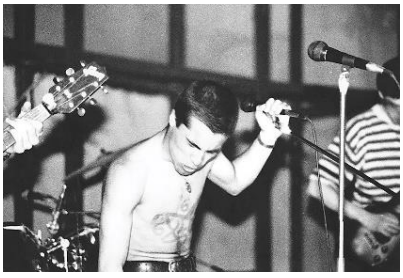
[25] Տե՛ս՝ https://armlur.am/934513/ :

[26] Տե՛ս՝ https://web.archive.org/web/20200607194558/https://avproduction.am/?ln=am&page=person&id=401 :

(Deep Purple) եւ Տոնի Այոմիի (Black Sabbath) հետ Գիւմրիում հանդիպելուց յետոյ[27] խումբը «Rock Aid Armenia» նախագծի շրջանակներում ունեցել է համերգ, որի հասոյթը տրամադրել է Գիւմրիի երաժշտական դպրոցին: 2010ին համերգերով հանդէս է եկել Մոսկուայում: 2010ին Հայաստանի Ազգային երաժշտական մրցանակաբաշխութեան ժամանակ արժանացել է «Տարուայ լաւագոյն ռոք խումբ», իսկ 2011ին՝ «Տարուայ լաւագոյն ռոք խումբ» եւ «Տարուայ լաւագոյն տեսահոլովակ» մրցանակներին: Նոյն թուականին ձայնագրել է առաջին ձայնասկաւառակը, որից որոշ աշխատանքներ կատարուել են Բրիւսէլում, իսկ մշակումն արուել է Փարիզում: 2011ին Երեւանում խումբը ելոյթ է ունեցել ռոք երաժիշտ, երգիչ Սերժ Թանկեանի համերգի բացմանը, իսկ 2012ին՝ դաշնակահար, երաժիշտ Դերէկ Շիրինեանի հետ համատեղ: 2011ին թողարկել է «Fly» ձայնասկաւառակը, որն 2012ին Հայաստանի Ազգային երաժշտական մրցանակաբաշխութեան արժանացել է «Տարուայ լաւագոյն ալբոմ» մրցանակին: 2012ից խմբի ղեկավարն է Արա Թադեւոսեանը: 2013ին «Lonely Planet» երգով խումբը մասնակցել է «Եւրատեսիլ» երգի միջազգային մրցոյթին եւ հասել եզրափակիչ փուլ: Խումբը երգում էր արեւելահայերէն, արեւմտահայերէն եւ անգլերէն:

Խմբի անդամներն են.- Գոռ Սուջեանը (ձայնային), Գագիկ Խոդավիրդին (կիթառ), Արման Փահլեւանեանը (ստեղնաշարային գործիքներ), Էդգար Սահակեանը (բաս կիթառ), Արման Ջալալեանը (հարուածային գործիքներ): Ներկայումս Սուջեանը ծաւալում է անհատական գործունէութիւն:

ԱԼՔ

Այս հեւի մետալ խումբը կազմաւորուել էր 1995ին Վանաձոր քաղաքում: Խմբի ակունքներում կանգնած է առաջին հերթին կիթառահար Արթուր Բարսեղեանը, ով 1990ականներից հանդէս է եկել մի շարք վանաձորեան ռոք-խմբերում: Խումբն այլ անուանումով սկսեց փորձերը Վանաձորի «Սպայի տան» տարածքում[28], հետեւեալ կազմով.- Բարսեղեան (կիթառ), Դաւիթ Գրիգորեան (հարուածայիններ) եւ Վահէ Տէրտէրեան (բաս): 1995ի ամռանը խմբին մեներգչի դերում միացաւ Անդրէյ Ափոյեանը եւ այն ստացաւ իր «Ալք» անուանումը (ալք՝ ալեր, դեւեր): Ո-

[27] 2011ին Գիլլանը հաւաքեց Who Cares խումբը եւ ձայնագրեց Out of My Mind սինգլը՝ ի նպաստ Գիւմրու երաժշտական դպրոցի շինարարութեան: 2012 Յուլիսին Թոնի Այոմիի հետ թողարկեց "Who Cares" ալբոմը՝ յօգուտ Գիւմրու դպրոցի, 2013 Սեպտեմբերի 20ին մասնակցեց դպրոցի հանդիսաւոր բացմանը:

[28] Ապա խումբը տեղափոխուեց Վանաձորի «Ինտերկապ» հեռուստաընկերութեան տարածք, որտեղ շարունակեց փորձերն ու նոր նիւթի պատրաստումն ու մշակումը: Ներկայումս, խումբը շարունակում է փորձերը իր վարձած տարածքում:

ճային առումով խումբն ընտրեց իր համար միակ ընդունելի տարբերակը՝ Black Sabbath խմբի կողմից ոգեշնչուած սկիզբ դրեց դանդաղ եւ մռայլ heavy metalը, որն աւելի դիպուկ կը լինէր դասել որպէս doom metal[29]: 1995ի աշնանը իր իւրօրինակ երաժշտական նիւթով առաջին անգամ ելոյթ ունեցաւ քաղաքի զօրամասերից մէկում: Ապա կայացան ելոյթներ քաղաքային հրապարակում եւ համերգեր՝ տիկնիկային թատրոնի դահլիճում: 1996 Յուլիսին խումբն սկսեց ձայնագրուել Էդուարդ Բաբաջանեանի «Ունիվերսալ» ստուդիայում: Երկու շաբաթուայ աշխատանքի արդիւնքն էր[30] 7 գործերից բաղկացած ալբոմը: 1996ի աշնանը Տէրտէրեանը միացաւ ՀՀ ՋՈՒ շարքերին եւ խումբը, փաստօրէն, կազմալուծուեց: 1998ի ամռանը Երեւանում սկսուեց ռոքի հերթական վերածնունդը՝ «Rock'N'PAK» փառատօնի տեսքով: Փառատօնին նախապատրաստուելու առիթով Ափոյեանը որոշեց իր երեւանցի ընկերների օգնութեամբ վերականգնել խումբը, որն արդէն պիտի հանդէս գար փոքր-ինչ փոփոխուած ոճով՝ death-doom metal: Խմբում բացի Անդրէյից ընդգրկուեցին հին երեւանեան մեթալիստներ Էդուարդ Այվազեանը (ռիթմ-կիթառ), Էդ Թոփչեանը (սոլօ-կիթառ), Արշակ Լեպեանը եւ Կարէն Գրիգորեանը: Հետաքրքիր եւ սկանդալային ելոյթին յաջորդեց ելոյթը նոյն թուականի աշնանը «Նայիրի» կինոթատրոնի տարածքում կազմակերպուած «Helloween» փառատօնին: Դրան յաջորդեց շուրջ 15 տարի տեւած լռութիւն: Սակայն, 2013 Ափոյեանը կրկին որոշեց վերականգնել խումբը՝ ստանձնելով նաեւ ռիթմ-կիթառահարի դերը: Խումբն ստացաւ հետեւեալ պատկերը՝ Ափոյեան (ձայնային, ռիթմ-կիթառ), Յովհաննէս Կուլօղլեան (սոլօ-կիթառ), Արսէն «Pinhead» Յակոբեան (բաս-կիթառ), Յարութիւն Քեշիշեան (հարուածայիններ) եւ Արմէն Միրզաբէկեան (ստեղնայիններ): 3 ամիս փորձերից յետոյ 2013 Մայիսին խումբն իր ելոյթով բացեց Արսէն Յակոբեանի կողմից կազմակերպուած Metal Attack փառատօնը: Ամռանը խմբին միացաւ հին հարուածային Էդգար Պետրոսեանը[31]:

OՔՍԵՆՀԵՄ/OAKSENHAM

Խումբը ներկայացնում է սիմֆօ-յառաջդիմական ռոք՝ համատեղելով ակադեմիական սիմֆոնիզմի յօրինողական սկզբունքները աւանդական ռոք հնչողութեան:

Ստեղծուել է 2001ին, 90ականների առաջին կէսում գործող «Dumbarton Oaks» խմբի անդամներ Վահագն Պապայեանի, Աշոտ Կորգանեանի եւ Վալերի Տոլստովի (ֆլէյտա, ստեղնաշար) կողմից: Երկացանկը կազմուած

[29] Մետալի ծայրայեղ ենթաժանր՝ դանդաղ տեմպերի գերակշռութեամբ: Այս ժանրի եւ երաժշտութիւնը, եւ բառերը կոչուած են արտայայտելու յուսահատութեան, վախի եւ կործանման զգացողութիւններ:

[30] Իդէպ, ձայնագրութեան արժէքը կազմեց 100 ԱՄՆ դոլար:

[31] Տես՝ https://www.last.fm/music/Alq/+wiki :

է հիմնականում խմբի անդամների ստեղծագործութիւններից եւ ակադեմիական ու ռոք երաժշտութեան դասական նմուշների հեղինակային մշակումներից: Ձեռագրին բնորոշ են բարդ բազմակշռոյթ հիւսուածքները, բազմաձայն ձայնատարութիւնը, խառը չափերը, միաժամանակ՝ հարուստ մեղեդայնութիւնն ու յագեցած ներդաշնակ լեզուն: 2002ին ձայնագրուեց «Woden's Eve Live» համերգային ձայնասկաւառակը, որը 2004ին բարձր գնահատականի արժանացաւ յառաջդիմական ռոքի ոլորտում մասնագիտացող հեղինակաւոր միջազգային ամսագրերի կողմից, ինչպիսիք են *Classic Rock Society*, *Expose, Gibraltar Encyclopedia of Progressive Rock*: 2004ին Հայաստանում, British Councilի աջակցութեամբ, խումբը նախաձեռնել է ռոք-խմբի եւ փայտեայ փողային հնգեակի համար գրուած «Բիթլզ-ֆանտազիա» հնգամաս սուիտի առաջին բեմելը: 2007ին թողարկել է «The Conquest of the Pacific» ալբոմը ֆրանսական «Musea» լէյբլի կողմից: Խմբի անդամներից բացի ձայնագրութեանը մասնակցել են մի շարք հնչական գործիքներ (հոբոյ, ֆագոտ, տաւիղ, թաւջութակ, կլառնէտ, գալարափող) ներկայացնող հրաւիրեալ երաժիշտներ, ինչի շնորհիւ խմբի հնչողութիւնը սենեկային փոքր-նուագախմբի որակ է ստացել: Խմբի նախկին անդամներից են եղել Աննա Ադամեանը (ստեղնաշար) եւ Կորիւն Բոբիկեանը (ջութակ)[32]:

ARTSRUNI PROGRESSIVE MUSIC ACT

Վահան Արծրունին ծնուել է 1965 Դեկտեմբերի 5ին Երեւանում: Ունի բժշկական կրթութիւն: 1986-92՝ եղել է «Նարեկ» արական երգչախմբի մեներգիչ, 1993-94՝ «Յայսմաւուրք» երգչախմբի անդամ: 1989-94՝ սովորել է Երեւանի Կոմիտասի անուան պետական երաժշտանոցի ակադեմիական երգեցողութեան բաժնում՝ պրոֆեսոր Գոհար Գասպարեանի մասնագիտական դասարանում:

Վահան Արծրունին հայկական երաժշտական մշակոյթի կարեւոր դէմքերից է: Նրա նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ իրականացուել եւ իրականացւում են մի շարք միջոցառումներ եւ նախագծեր, ինչպիսիք են "GAUDEAMUS" 4 երաժշտական փառատօնները (1994-96), "ART PROMO"

[32] Տե՛ս՝ https://www.progarchives.com/artist.asp?id=3258 :

(1995, 1997-2002, A1+), “VOX MUNDI” (1998-99, FM107), «Սաբոտաժ» (2000-2, FM107, A1+), “Meloman Club” (2019, Ազատութիւն ՀԸ) եւ «Երաժշտական եռանկիւնի» (2017ից առ այսօր, Հայաստանի Հանրային Ռադիո) հաղորդաշարերը:

Արծրունին առաջադէմ հայ ստեղծագործող է[33], դեռ 1980ականների վերջից, հաւատարիմ մնալով հայ երաժշտութեան աւանդոյթներին, համադրելով ազգային, ակադեմիական եւ ժամանակակից երաժշտութեան արտայայտչամիջոցները, իր արուեստով հաստատում է ուրոյն մշակութային տեսակ եւ արժէքային համակարգ: Ստեղծագործում է երաժշտութեան բազմաթիւ ոլորտներում՝ սենեկային երաժշտութիւնից մինչեւ ռոք եւ ֆիւժըն, էլեկտրոնայինից՝ սիմֆոնիկ եւ հոգեւոր երաժշտութիւն: Որպէս կատարող-երաժիշտ գործակցել է երգիչներ Մեսչեանի, Աննա Մայիլեանի, Յասմիկ Բաղդասարեանի, նաեւ՝ Հայաստանի Պետական կամերային նուագախմբի, Ազգային Ֆիլհարմոնիկ նուագախմբի, Օպերային Թատրոնի սիմֆոնիկ նուագախմբերի եւ «Շողակաթ» մանկական երգչախմբի հետ:

«Կոմիտաս. տասը յայտնութիւն» ալբոմը 2003ին ճանաչուել է Հայաստանեան Ազգային երաժշտական մրցանակաբաշխութեան «Լաւագոյն Ալբոմ 2003» մրցանակին, իսկ 2004ին Ամերիկայի Հայկական երաժշտական մրցանակաբաշխութեան ՝ «Լաւագոյն այլընտրանքային ազգային ալբոմ» եւ «Ալբոմի լաւագոյն ձեւաւորում» մրցանակներին[34]:

«CRUZAID» ալբոմը 2002ին հրատարակուելով Ֆրանսայում «MUSEA RECORDS»ի կողմից՝ 2003ին ընդգրկուել է առաջադէմ երաժշտութեան եւրոպական լաւագոյն տասնեակում: Ասորական հոգեւոր երաժշտութեան մշակումների համար 2008ին Վահան Արծրունին արժանացել է Ասորական Արեւելքի Եկեղեցու Մար Դինխա IV կաթողիկոս-պատրիարքի հովուապետական օրհնութեանը: 2012ից «Մաշտոց. սրբազան մարգարիտներ» մաշտոցեան շարականների Վահան Արծրունու մշակումների շարքը ընդգրկուած է Սբ. Էջմիածնի քրիստոնէական դաստիարակութեան կենտրոնի հանրակրթական ուսումնական ծրագրում:

2014ին պարգեւատրուել է Երեւանի քաղաքապետի «Երեւան քաղաքի մշակոյթի պատուաւոր գործիչ» յուշամեդալով: 2016ին արժանացել է Ազգային ամէնամեայ թատերական մրցանակաբաշխութեան «Արտաւազդ» մրցանակի՝ «Ներկայացման համար գրուած լաւագոյն երաժշտութիւն» անուանակարգում՝ Անուշ Ասլիբէկեանի «Մերսեդէս» պիէսի երաժշտութեան

---

[33] Որպէս յօրինող նա յայտնի է նաեւ թատրոնի, կինոյի, *անիմացիոն* ֆիլմերի եւ կերպարուեստի բնագաւառներում: Հեղինակ է հինգ թատերական ներկայացումների, տասնեօթ վաւերագրական եւ երկու խաղարկային ֆիլմերի, վեց *անիմացիոն* ֆիլմերի, մնջախաղային ներկայացման, բալէտի եւ ժամանակակից արուեստի բազմաթիւ արարքների եւ ցուցադրութիւնների համար գրուած երաժշտութեամբ:

[34] 2007ից այն ներառուել է հանրակրթական դպրոցի «Երաժշտութիւն» առարկայի չափորոշիչ պետական ծրագրում եւ դասագրքերում:

համար: Ներկայումս շարունակում է ստեղծագործել եւ գործակցել նաեւ այլ երաժիշտների հետ՝ հայերէն եւ անգլերէն երգերով:

LOUSNELIUS

Հայկական ալտերնատիւ ռոք խումբ, կազմաւորուել է 2006ին Վանաձոր քաղաքում, մասնակցել բազմաթիւ համերգերի եւ փառատօնների Երեւանում, Վանաձորում:

Այն կազմաւորուել է Արմէն Պապեանի եւ Միքայէլ Մխիթարեանի կողմից: Վերջինս սկզբում խմբում հարուածային գործիքներ էր նուագում:

Այնուհետեւ խումբ եկաւ Պայքար Չախոյեանը, ով խմբի մեներգիչն էր: Խումբը այդ կազմով գործեց միքանի ամիս: Երբ Միքայէլը գնաց ծառայութեան հայկական բանակ (2006-8), Պայքարը ստանձնեց նաեւ հարուածային գործիքները, որը յետագայում դարձաւ իր մասնագիտութիւնը: Այնուհետեւ խումբ ներգրաւուեց Միշէլ Ալեքեանը՝ որպէս բաս կիթառահար: Այս կազմով խումբը ստեղծագործեց մօտ 3,5 տարի, որից երկուսը (2008-10) Միշէլը ծառայում էր հայկական բանակում:

Միշէլի վերադարձից յետոյ խումբը ստեղծագործեց նոյն կազմով եւս 1,5 տարի, որից յետոյ Պայքարը տեղափոխուեց վանաձորեան մէկ այլ ռոք խումբ: Խումբը մատնուեց անգործութեան մօտ 5 ամիս, որից յետոյ խումբ ներգրաւուեց Հայկ Գալստեանը (2012), ով ստանձնեց հարուածային գործիքները: Պայքարի հեռանալուց յետոյ առաջացաւ մեներգիչի խնդիր: Խումբը չկարողանալով գտնել համապատասխան երգիչ Վանաձոր քաղաքում՝ այդ դերը ժամանակաւորապէս ստանձնեց խմբի սոլօ կիթառահար՝ Արմէն Պապեանը: Հայկ Գալստեանի ներգրաւումից յետոյ խումբն առաջին անգամ բեմ դուրս եկաւ 2012 Յունիսին:

Ներկայումս խումբը չի գործում, խմբի անդամ Պայքարը «Որդան կարմիր» խմբի կազմում է: Վերջին ձայնագրութիւնը եղել է վեց տարի առաջ:

ՌՈԶԵՆ ԹԱԼ

Ձեւաւորուել է 2015ին Երեւանում՝ Արմէն Եդիգարեանի, Յարութին Ասրեանի եւ Նարեկ Թովմասեանի կողմից:

Խմբի երգերի հեղինակ Եդիգարեանն ու բաս-կիթառահար Ասրեանը 2015ի գարնանը սկսեցին նոր նախագծի համար գործեր պատրաստել ու զուգահեռ փնտռել հարուածայիններ նուագող գաղափա-

րակից: Նարեկի հետ հանդիպումը իրեն չուշացրեց, եւ եռեակը պատրաստ էր ճամփայ ընկնելու:

Ռոզեն Թալն առաջին անգամ բեմ բարձրացաւ նոյն թուականին Գետամէջում կայացած River Festի ընթացքում, որտեղ տղաները նուագեցին ընդամէնը 3 երգ, բայց հասցրեցին գրաւել շատերի սրտերը: Ուղիղ մէկ տարի անց նոյն փառատօնին Ռոզեն Թալն արդէն փակում էր համերգը:

2016ին խմբին միացաւ Արսէն Օհանջանեանը՝ ստանձնելով խմբավարի դերը: Գործարարական ոլորտում իր ունեցած փորձի եւ Ռոզեն Թալի հանդէպ մեծ հաւատի շնորհիւ նա շարունակում է թիմային աշխատանքը եւ ապահովում խմբի առաջխաղացումն ու նոր ձեռքբերումները:

Խմբի առաջին ալբոմը լոյս տեսաւ 2018ին կրկնակի EP ֆորմատով: Այն արտացոլում էր խմբի վաղ եւ միջին շրջանի մտածողութիւնը՝ ազդուած 70ականների առաջադիմական ռոքից եւ ժամանակակից հարդ ռոքից:

Մօտ մէկ տարի տեւած դադարից յետոյ 2020-21ին խումբը վերադարձաւ բեմ՝ առաջին անգամ ներկայացնելով հայերէն գրուած երգեր: Այս շրջանում Ռոզեն Թալը սկսեց նոր ոճեր եւ մօտեցումներ փորձարկել. Ստեղծուեցին ձայնային բալադներ («Ժամանակն է», «Բիւր հազար») եւ առաջադիմական մետալին յարող գործեր («Մեղայ ողորմեայ»): Վերջինս յետագայում հրապարակուեց որպէս live single:

2022ի վերջին, խումբը թուային հարթակներում թողարկեց իր վաղ շրջանի սինգլների հաւաքածուն եւ Civilnet հեռուստաընկերութեան նկարահանած «Live for Independence» համերգը, որտեղ յստակ երեւում է խմբի նոր ուղղութիւնը: Համերգը հրապարակուեց նաեւ որպէս live album, իսկ խումբն այժմ աշխատում է առաջին լիաֆորմատ ձայնասկաւառակի վրայ[35]:

ELEVEN GREEN

2018ին Խորէն Միքայէլեանն ու Նարէ Նիկոյեանը որոշեցին ստեղծել Eleven Green[36] խումբը: Առաջին ելոյթը՝ որպէս Eleven Green, խումբը համարում է 2019ին կայացած «Armenia In Rock» փառատօնի համերգը (չնայած՝ այդ ժամանակ խումբը հանդէս էր գալիս Mik Aelian անուանմամբ):

Ամէն ինչ սկսուեց խմբի առաջին «Fadein» եւ «Timeline» սինգլներից, որոնք շատ տարբեր էին իրենց նախորդ ստեղծագործութիւններից ու շատ լաւ արձագանգ գտան հանդիսատեսի կողմից: Նրանք մշակեցին Indie Rockից[37] ներշնչուած իրենց սեփական ինչողութիւնը՝ փափուկ, մեղեդային

[35] Համերգը՝ https://www.youtube.com/watch?v=h8NN-hVRoFc&t=2s :

[36] https://armrock.am/artist/eleven-green/ :

[37] Այն առաջացել է Միացեալ թագաւորութիւնում եւ ԱՄՆում 1980ականներին: Այս եզրը յաճախ օգտագործւում է անկախ ընդյատակեայ երաժշտութեան թողարկման ու տարածման տեսակը, ինչպէս նաեւ նման կերպ թողարկուող երաժշտութեան ոճը բնութագրելու համար: Ինդի ռոք արտիստները իրենք են տնօրինում սեփական երաժշտութիւնն ու ասպարէզը՝ թողարկելով ալբոմներ եւ ճանաչում

վոկալի եւ կոշտ էլեկտրոնային ձայների համադրութեամբ: Բազմաթիւ երգեր թողարկելուց եւ Հայաստանում տասնեակ համերգերից յետոյ խումբը լծուեց իր առաջին շրջագայութեանը՝ Եւրոպայում:

2019ի աշնանը խումբը բազմաթիւ համերգներ ունեցաւ եւրոպական տարբեր քաղաքներում: Նոյնիսկ համաշխարհային համավարակի ժամանակ խումբը չդադարեց նոր երգեր գրել իր ունկնդիրների համար եւ ամէն ամիս նոր երգ էր թողարկում ամսի 11ին:

2022 Մարտի 11ին խումբը թողարկեց «Տականք» ստեղծագործութիւնը, որը շատ սիրուեց հանդիսատեսի կողմից եւ խմբին աւելի մեծ ճանաչում բերեց: Նոյն տարուայ Ապրիլին Eleven Greenը յաղթեց «Phoenix» կովկասեան երաժշտական մրցանակաբաշխութեան «Տարուայ դեբիւտ» անուանակարգում:

Խմբի առաջին՝ «Against the Odds» ալբոմը թողարկուել է 2023 Ապրիլ 11ին: Խումբը շարունակում է ստեղծագործել մինչ օրս:

FAIRWIND

FairWind[38] հայկական ալտերնատիւ ռոք խումբը հիմնադրուել է 2007 Սեպտեմբերի 1ին Երեւանում, մի խումբ ընկերների կողմից, որոնք տարիների ընթացքում հմտանալով ռոք երաժշտութեան տարբեր ուղղութիւններում՝ մշտապէս մարդաշատ համերգներ են ունեցել Հայաստանի մայրաքաղաքում եւ տարբեր շրջաններում:

Խումբը հանդէս է գալիս հեղինակային հայերէն երգերով, նաեւ՝ արդէն իսկ սիրուած եւ ժողովրդականութիւն վայելող երգերի սեփական մեկնաբանութիւններով, թերեւս դա վերաբերում է լեզուական առանձնայատկութեանը, քանի որ խումբը ստեղծագործում է հայերէն, բայց խօսակցական բառապաշարով (ի տարբերութիւն միւս խմբերի գրական հայերէնին), ինչը

ստանալով շրջագայելու, սովորական մարդկանց միջոցով գովազդուելու, անկախ ռադիոների եթերում պտտուելու եւ վերջին տարիներին նաեւ համացանցային *պրոմօ*-արշաւների միջոցով:

[38] Տես՝ https://armrock.am/artist/fairwind-hy/ :

հասարակ լսողի կողմից աւելի հեշտ է ընկալւում: Խմբի անփոփոխ անդամներն են Վարդգէս Յովէեանը, Տիգրան Խաչատրեանը եւ Մկրտիչ Քալաջեանը: Տարբեր ժամանակներում խմբի անդամներ են եղել՝ բաս կիթառահարներ Ալեքսան Արշամեանը (2007-8), Վաչագան (Կաւիճ) Ղարիբեանը (2009-14) եւ կիթառահար Հրանտ Սահակեանը (2009-11): 2014ին խմբին է միացել բաս կիթառահար Արտաւազդ Բաղդասարեանը, իսկ 2015ից խմբի կիթառահար եւ մեներգիչ է նաեւ Բենիամին Ֆրունջեանը:

Տարիների ընթացքում խումբը աշխուժ գործունէութիւն է ծաւալել՝ համերգերով հանդէս գալով Հայաստանի տարբեր մարզերում եւ քաղաքներում: 2016ին խումբը թողարկել է «Եասաման» ճանաչուած երգի սեփական մեկնաբանութիւնը՝ որոշ չափով շեղուելով «ալտերնատիւ-ռոք» ուղղութիւնից դէպի աւելի աւանդական քաղաքային երգի ոճ:

2020-22՝ FairWindը թողարկեց մի շարք հեղինակային ստեղծագործութիւններ, ինչպէս՝ «Կարմիր» եւ «Մնացածը» երգերը, ինչպէս նաեւ մի շարք հանրաճանաչ երգերի սեփական մեկնաբանութիւններ՝ «Ամէն բացուող առաւօտ», «Սիրոյ հասակ», «Զեփիւռ» եւն.:

2022ին խմբի կիթառահար Քալաջեանը մեկնեց Հայաստանից եւ նրան փոխարինեց Ռոբերտ Խուդաւերդեանը: Խմբի անդամներն են.- Յովէեանը (ձայնային, կիթառ), Ֆրունջեանը (կիթառ, ձայնային), Խուդաւերդեանը (կիթառ), Բաղդասարեանը (բաս կիթառ), Խաչատրեանը (հարուածային):

Խումբը շարունակում է ստեղծագործել եւ պարբերաբար համերգերով հանդէս է գալիս տարբեր միջոցառումների եւ ակումբներում:

NEW GRAY

The Beautified Project խմբի նախկին կիթառահար Արմէն Շահւերդեանը 2015ին հանդէս եկաւ միանձնեայ նախագծով: Սկզբնական շրջանում՝ մինչեւ 2018, նա աշխատեց միայնակ եւ ներկայացրեց իր ստեղծագործութիւնները՝ գործակցելով տարբեր երաժիշտների հետ:

2018ին հանդիպելով իր ներկայումս բաս կիթառահարին՝ Արամէ Բանդարիին, իր կատարումները վերածուեցին զուգակատարումների, իսկ որոշ ժամանակ անց նրանց միացաւ խմբի թմբկահար Մանանա Աւետիսեանը: Ներկայումս խմբի կազմը հետեւեալն է.- Շահւերդեան, Էրիկ Սէյրանեան, Դաւիթ Խուրշուդեան, Աշոտ Կորգանեան: Մինչ այդ Շահւերդեանն արդէն ձայնագրել էր իր կատարումները, սակայն հաշուի առնելով նոր խմբի անդամների առկայութիւնը՝ որոշեցին կրկին ձայնագրել: Այդ տարի նաեւ երգ են կատարել թաւշեայ յեղափոխութեանը նուիրուած:

Երգերի թեման համամարդկային է: «...*Օրինակ՝ մեր վերջին գործը՝ «Circling the Sun»ը, խօսում է այն մասին, որ մարդիկ չպէտք է մտածեն միայն իրենց ներքին ցանկութիւնների, ձգտումների ու հաճոյքների մասին, քանի որ կեանքում կան աւելի իրական ու կարեւոր արժէքներ: Այսինքն՝ գլոբալ աշխարհին մտահոգող խնդիրների մասին են մեր ստեղծագործութիւնները*»՝ ասել է Շահւերդեանը Bravo.amի հետ զրոյցում[39]: Խումբը թողարկել է 2 սինգլ «To You» եւ «Circling the Sun»: 2023 Ապրիլին խումբը ներկայացրեց իր առաջին ալբոմը՝ «Gray Matters» անուանումով[40]:

UNAESTHETIC

«Unaesthetic» մետալ խումբը «Daeron» սիմֆոնիկ բլէք մետալ խմբի[41] յարակից նախագիծն է: Յօրինուածքային առումով նրանք որդեգրել են աւելի կինեմատոգրաֆիկ մօտեցում՝ զուգակցելով մռայլ տրամադրութիւնը կշռութաւոր ռիֆերի (guitar riff) եւ գրաւիչ (կպչուն) կրկներգերի հետ, ստանալով խաւարի եւ գեղեցկութեան, կործանման եւ սոփեստութեան խառնուրդ: Երգերը սկսւում են ծանր, յետոյ դառնում քնարական, ապա վերածւում տարաբնոյթ ինչ-որ բանի: Այդ կերպ կոտրում են երաժշտական կառուցուածքի շրջանակը[42]:

Խումբը կազմաւորուել է 2012ին, Երեւանում, հանդէս է գալիս Ինդաստրիըլ մետալ եւ Գոթիկ մետալ ոճերում: Խումբը ունի չորս մասնակից՝ Վլադիմիր (ձայնային, կիթառ, երաժշտութիւն, խօսք), Ռուբէն (կիթառ), Վարդան (բաս կիթառ) եւ Յարութ (հարուածային):

ՎԱՉԷ ՂԱՐԻԲԵԱՆ

Վաչէ Ղարիբեանը մարդ-ռոք խումբ է. երիտասարդ երաժիշտը իր գրած երաժշտութեամբ եւ բառերով երգերը ձայնագրում է միայնակ՝ իր սենեակում համակարգչի օգնութեամբ: Ասում է՝ դժուար է իր խառը ճաշակը կի-

39 https://bravo.am/news/New_Gray__%D4%B1%D6%80%D5%B4%D5%A5%D5%B6_%D5%87%D5%A1%D5%B0%D5%BE%D5%A5%D6%80%D5%A4%D5%B5%D5%A1%D5%B6%D5%AB_%D5%B6%D5%B8%D6%80_%D5%A3%D5%B8%D6%82%D5%B5%D5%B6%D5%A8_%D5%B0%D5%A1%D5%B5%D5%AF%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6_%D5%BC%D5%B8%D6%84%D5%B8%D6%82%D5%B4_56147

40 Տես՝ https://armrock.am/artist/new-gray-hy/ :

41 Խմբի ալիքը եութուբեան կայքում՝ https://www.youtube.com/user/UnaestheticMusic

42 Տես՝ https://armrock.am/artist/unaesthetic-hy/ :

սող երաժիշտների գտնելը: Բացի այդ, միայնակ կարող է անել այն, ինչ ուզում է: Նա ստեղծել է իրարից տարբեր 4 նախագծեր[43].-

ա) Vat Che նախագիծ (2012). «*Vatcheի համար մէկ է ամէն ինչ, ինքը ոնց կայ, այդպիսինն է: …Սթանդարտ ես եմ, կոմֆորտի մէջ: Էդ պրոյեկտը ստեղծուել է ռամկաներ (սահմաններ - Մ.Խ.) չունենալու համար, հնարաւոր է՝ իրեն չհասկանան, բայց բաւական դժուար մարսելի է, Vatcheն չի սպասում, որ իրեն հասկանան, ասում է, ինչ ուզում է*»՝ ասում է Վաչէն ու աւելացնում թէ՝ գուցէ, ամենաինքը լինելու պատճառով է նախագիծը կոչել է իր անուամբ:

բ) Կաւիճ նախագիծ (2015). այն ինդի եւ էլեկտրօ ռոքի ու փոփի խառնուրդ է: Իր թեթեւութեան շնորհիւ՝ «Կաւիճը» շատ է սիրուել: Ունկնդիրների կողմից դրական արձագանգը խօսում է այն մասին, որ յաջողուել է «Կաւիճ» նախագիծը եկամտաբեր դարձնել: «Կաւիճ»ն արդէն ունի 7 ալբոմ, 75 երգ: Վաչէն նշում է՝ այս նախագծում ցոյց է տուել մարդկային վախն ու թուլութիւնները, արտայայտել է բոլոր զգացմունքները: Ու իսկապէս, Կաւիճի երգերում ամէն մէկս կարող ենք մի մասնիկ գտնել մեզնից[44]:

My Darkest Secret (2015). փանկ ռոք եւ *ինդաստրիըլ* ռոք ոճի այս նախագծում Վաչէն չարի ու ծանրի մէջ է, ասում է՝ խմած ես եմ: Այս նախագծի միջոցով Վաչէն դուրս է հանում իր մէջ ժամանակ առ ժամանակ կուտակուող բացասականը:

«Սաւարշաւանա» (2015). երաժիշտ Վարդգէս Յովէեանի հետ այս նախագծում Վաչէն արդէն բարի է ու ժպտուն, ասում է՝ «*այստեղ ընկերներիս հետ ես եմ, ոռքնռոլ ենք լսում, արդէն 8 երգով ասում-խօսում-խնդում եւ սէր քարոզում*»:

HIGH

High[45] խումբը կազմաւորուել է 2014ի աշնանը Երեւանում՝ դառնալով Second Moon[46] խմբի իրաւայաջորդը: Հիմնադիրներն են Մարտին Շահաբազեանը (դաշնամուր, ստեղներ, մելոդիկա, ձայնային), Գոռ Աւետիսեանը (հարուածային գործիքներ) եւ Արմէն Հաջեանը (բաս կիթառ): Իրենց երգե-

[43] Տես՝ https://news.am/arm/news/303991.html :
[44] Տես՝ https://journalist.am/archives/5900 :
[45] Տես՝ https://armrock.am/artist/high-hy/ :
[46] Հայկական ռոք խումբ, https://arevatsaghik.wordpress.com/2011/12/24/tosh/ :

րում խումբը համատեղում է յառաջադէմ ռոքը դասական երաժշտութեան, ջազի եւ հայկական երաժշտութեան տարրերի հետ՝ յենուելով ֆոլկի ու պռոգ ռոքի վրայ:

Խումբն իր վրայ կրել է ամերիկեան Muse, Radiohead, Porcupine Tree, King Crimson խմբերի, Տիգրան Համասեանի, Սերգէյ Ռախմանինովի եւն. ազդեցութիւնը: 2015ին խումբը երաժշտութիւն է գրել Նարինէ Գրիգորեանի «Յովնան» ներկայացման համար: Յետագայում պաշտօնապէս թողարկել է երկու սինգլ՝ «Ապակի» (2019) եւ «Օրը՝ տարի» (2021): 2021ին խումբը թողարկել է առաջին ալբոմը: Higիը գործակցել է «Կաթիլ»[47] խմբից Ռոբերտ Սիմոնեանի (բաս կիթառ), «Leprous»[48] խմբից Ռաֆայէլ Վէյնռոթ Բրաունի (թաւջութակ) եւ այլ երաժիշտների հետ: 2015ին մասնակցել է Fête de la Music, իսկ 2019ին՝ Armenia in Rock փառատօնին: 2020ի Ապրիլին խումբը մասնակցել է նաեւ Ծիծեռնակաբերդում կայացած Հայոց Ցեղասպանութեան զոհերի ոգեկոչման երեկոյին: 2025 Յունուարին ունկնդիրներին ներկայացրել է «Տիեզերքում» երգը:

ՆԵՄՐԱ/NEMRA

Նեմրան[49] կազմաւորուել է 2012ին, Երեւանում: Հանդէս է գալիս հեղինակային անգլերէն երգերով՝ ալտերնատիւ ռոք ժանրում եւ հայկական ժողովրդական երգերի սեփական մեկնաբանութիւններով:

Խմբի անդամներն են Վան Եղիազարեանը (ձայնային/կիթառ), Վասպուր Եղիազարեանը (բաս կիթառ/ձայնային), Մարիաննա Կարակէեանը (ստեղնաշարային գործիքներ/ձայնային), Մարէկ Զաբորսկին (հարուածային գործիքներ):

«Նեմրա» անունն ընտրուել է խմբի հայկական ծագումն ընդգծելու նպատակով (Արմէնիա, Արմէն՝ հակառակ ընթերցմամբ):

---

[47] Ֆոլկ-ռոք խումբ, որն արդիականացնում է աւանդական ազգային երաժշտութիւնը:

[48] Նորուեգական մետալ ռոք խումբ:

[49] Տես՝ https://nemraband.com/ :

Խումբն ունի 40ից աւելի հեղինակային երգեր, եւ բազմաթիւ տեսահոլովակներ: Խումբը հանդէս է եկել մենահամերգերով Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքներում, ելոյթ է ունեցել միջազգային փառատօններին (ԱՄՆ, Վրաստան, Ռուսաստան, Լեհաստան, Ուկրայնա, վերջերս՝ Պէյրութ...): Խումբը թողարկել է 2 ալբոմ՝ «Mubla», «Hmm», ինչպէս նաեւ հայկական ժողովրդական երգերի սինգլներ:

Նեմրային իրենց աջակցութիւնն են յայտնել բազմաթիւ նշանաւոր երաժիշտներ Սերժ Թանկեանը (SOAD), Բրայըն Մէյը (The Queen) եւ Ջէյմս Ուոլշը (Starsailors) եւն.: 2022ին Սթարմուս փառատօնում Նեմրայի ելոյթից յետոյ առասպելական կիթառահար Բրայըն Մէյը խմբի անդամ Վանին նուիրեց իր վեցպենսանոց մեդիատորը[50]՝ որպէս յաջողութեան նշան: Թանկեանը նոյնպէս բարձր է գնահատել խմբի աշխատանքը՝ ֆէյսբուքեան իր էջում կիսուելով «She is Beautiful» եւ «Daisy» տեսահոլովակներով:

2018 տարին բեկումնային էր խմբի համար: «Դէպի եւրատեսիլ» ազգային նախընտրական մրցոյթում խումբը գրաւեց 2րդ հորիզոնականը եւ արժանացաւ հայ եւ արտասահմանեան լսարանի մեծ համակրանքին: Նոյն թուականին, մասնակցելով «Ծիծեռնակ 2018» Ազգային Երաժշտական մրցանակաբաշխութեանը, արժանացաւ «2017 թուականի լաւագոյն ռոք խումբ» մրցանակին: Մրցանակներից մէկն էր նաեւ Թբիլիսիում անցկացուող Caucasian Music Awardsի «Phoenix» մրցանակը՝ Վրաստանի հանրային ռադիոյի կողմից:

THE DEENJES

The Deenjesը սկիզբ է առել 2010ի ձմռանը, Երեւանում: Հիմնադիրներն են բեմադրիչ Միկա Վատինեանն ու սիրիացի օպերատոր Թամամ Համզան: Բեմադրիչն ու օպերատորը, փաստօրէն, կարող են գործակցել ոչ միայն ֆիլմի, այլեւ երաժշտական նախագծի շուրջ: «*Սկսեցինք, իրականում, շատ պատահական: Միասին ֆիլմ էինք նկարում, մոնտաժի պրոցեսն էր, երկար էր տեւում: Պարբերաբար այդ ընթացքում նուագում էինք, մի օր էլ որոշեցինք ձայնագրել: Ամէն ինչ հենց հայ բանաստեղծների գործերից սկսեց, երբ փորձեցինք դրանք երգերի վերածել ու տեսանք, որ ստացւում է... Հիմնականում Չարենցի, Տէրեանի բանաստեղծութիւններն են, դրանք մի տեսակ երգւում են, երաժշտական են: Ուրիշներ էլ ենք փորձել, բայց չի ստացւում:*

[50] Մեդիատորը (կսմիթ) կիթառի վրայ նուագելու յարմարանք է, այս դէպքում այն արժեցել է վեց պենս:

Երբեմն մեր տեքստերն էլ են լինում, բայց քանի որ այդ կոնցեպտը կայ, պահում ենք»՝ ասում է Միկան[51]:

THE CLOCKER

Խմբի տղաները Վանաձորից են: Խումբը 2014ին հաւաքուեց. նրանց հիմնական նպատակն էր ստեղծագործել հենց indie եւ britpop ժանրերում, սակայն 2015ին արդէն ներկայացան իրենց իսկ ոճով՝ հայ երաժշտասէրներին ներկայացնելով նորն ու թարմը: Նրանք աւելի քան 25 համերգեր են ունեցել ամբողջ Հայաստանում ու Թբիլիսիում ու հասցրել են գրաւել հայ ու վրացի երաժշտասէրներին:

2017ին ձայնագրել են «Գլխով՝ փափուկ ասֆալտին» ձայնասկաւառակը, որտեղ էլ տեղ են գտել արդէն շատերի կողմից սիրուած երգերը: Խմբի երգիչը՝ Ալբերտ Իսահակեանը, ունի իւրայատուկ ու տարբերուող ձայն, որը դժուար թէ շփոթես այլ ձայնի հետ, իսկ խումբը չի դադարում ամէն անգամ զարմացնել ու աւելի ամուր կապով կապել երկրպագուներին իրեն[52]:

«*The clocker անունը գալիս է այն մտքից, թէ ինչ է ժամանակը, ինչքանով են մարդիկ կախուած ժամանակից: Այդ մտքերի բախումից ծնուեց խմբի անունը: Խումբն underground է, բայց այնպէս չէ, որ չենք ուզում PRով զբաղուել: Մենք ուղղակի չգիտենք՝ ինչպէս է դա արւում եւ ռեսուրսներ չունենք: Հայաստանում երաժշտական ինդուստրիան մի քիչ այլ կերպ է զարգացած, այսպիսի խումբ չկայ, իրականում բարդ է այս ոճի մէջ առաջ գնալը*»՝ ասում է խմբի մենակատար Իսահակեանը[53]: Հիմնադիր եւ մենակատար Իսահակեանից բացի խմբի անդամներն են բաս կիթառահար Սեւադա Յովհաննիսեանը, կիթառահարներ Տիրայր Մխիթարեանը ու Էրիկ Խանոյեանը, թմբկահար Հրանտ Վարդումեանը: Խումբը շարունակում է ստեղծագործել, վերջին երգը ներկայացրել է 2024 Հոկտեմբերին:

EXCEPT A FEW

Հեւի-մեւով այս խումբը կազմաւորուել է 2001ին Երեւանի Սլաւոնական համալսարանի ուսանողների կողմից: Թողարկել է երեք ալբոմ՝ «Except a Few», «Above», «The World Goes Insane»: Խմբի չորրորդ, եւ առաջին հայալեզու ալբոմը՝ «Հայրենիք», թողարկուել է 2013ի ամռանը: Իր գործունէութեան շուրջ 12 տարուայ ընթացքում խմբի կազմը շատ է փոխուել: Խմբի

[51] Տես՝ https://mediamax.am/am/news/special-report/17373/ :
[52] Տես՝ https://journalist.am/archives/5900 :
[53] Տես՝ https://mediamax.am/am/news/special-report/17373/ :

հիմնումից մինչ այսօր անդամներն են կիթառահար Արտիոմ Յարութիւնեանը եւ թմբկահար Դաւիթ Օլիզարենկօն[54]: Ներկայիս խմբի անդամներն են.- Յարութիւնեանը (կիթառ), Օլիզարենկօն (հարուածային), Ռուբէն Առաքելեանը (կիթառ, ձայնային), Վահէ Սիմոնեանը (բաս):

LELOCITY

Indie-rock[55] խումբ է, որի արմատները 2000ականների սկզբներում են: Երգիչն ու կիթառահարն արդէն միասին էին, իսկ 2012ին ռոք-խումբ կազմաւորելու համար նրանք միաւորուեցին այլ երաժիշտների հետ:

Խումբը գրում է իր երաժշտութիւնը եւ պարբերաբար ելոյթներ է ունենում տեղական համերգասրահներում: Lelocityն հանդէս է եկել նաեւ որոշ փառատօններում ինչպէս Հայաստանում, այնպէս էլ արտերկրում: (Armenia in Rock, Tbilisi Open Air, One Caucasus եւն.):

Խումբը թողարկել է երկու ալբոմ՝ «Lelocity» (2016) եւ «Let Go» (2017), միքանի սինգլ եւ վեց տեսահոլովակ: Ունեցել է տարբեր կազմեր: Խմբի ներկայ անդամներն են.- Էրիկ Սէյրանեանը (կիթառ), Արեգ Սուքիասեանը (բաս կիթառ), Հայկ Գալստեանը (հարուածայիններ), Լեւօ Բալեանը (ձայնային):

MAD NATION

«*Առաջին անգամ փասը փարեկանում եմ կիթառը ձեռքս վերցրել, երբ մեր հարեւանը փեղափոխւում էր ու իր հին կիթառն ինձ թողեց: Ոչ մի նոտա չիմանալով՝ հիմա էլ դրանք չգիտեմ (ժպտում է), սկսեցի նուագել: Շուտով, երբ ծնողներս տեսան, որ օրերով հին կիթառ եմ նուագում, ինձ նորը նուիրեցին: Այդպէս էլ սկսուեցին առաջին համերգերն ու գիշերները փանից բացակայելը: Երեւի հիմա նրանք զղջում են իրենց նուէրի համար*»՝ պատմել է խմբի հիմնադիր եւ մենակատար Արման Մելքոնեանը[56]:

---

[54] Տես՝ https://www.spirit-of-metal.com/en/band/Except_A_Few :

[55] Տես՝ https://armrock.am/artist/lelocity-hy/ :

[56] Տես՝ https://arm.sputniknews.ru/20180313/eritasard-gorcarraner-erevan-biznes-10879939.html :

2017ի Յուլիսին նրան յաջողուեց Սեւանայ լճի ափին կազմակերպել ռոք փառատօն, որին մասնակցել են Հայաստանի տարբեր ռոք-խմբեր[57]:

2015ին խումբը ստեղծելիս Արմանը երազում էր սեփական «խենթ» խաղնութների ու բարերի շարքի ստեղծման մասին: Նա արդէն ունի սրճարան եւ չէր կարող ենթադրել, որ սեփական բարը ունենալու գաղափարն այսքան արագ կ'իրականանայ, այն էլ զուտ պատահականութեամբ[58]:

Թէեւ ընդհանուր առմամբ մտայղացումն իրականացաւ, սրճարանը սկսեց արդիւնաւէտ աշխատել միայն զբօսաշրջիկների շնորհիւ, որոնք կէսգիշերից յետոյ ցանկանում էին բարձր երաժշտութիւն լսել, իսկ սրճարանը, ի տարբերութիւն այլ երեւանեան հաստատութիւնների, ոչ-բնակելի շէնքում է, ու կարելի է աղմկել թէկուզ մինչեւ առաւօտ:

Mad Nationը յաջողութեամբ համադրեց երաժշտութիւնն ու բարը, որտեղ պարբերաբար ելոյթ են ունենում ռոք երաժիշտներ, խմբեր, ինչպէս նաեւ Meluses համշէնահայ ռոք խումբը 2024:

Իր կշռոյթներով խումբը համատեղում է 80ականների ռոք երաժշտութիւնը ծայրայեղ «ծանր» հնչիւնների հետ՝ ստեղծելով իւրայատուկ հնչողութիւն:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Այսպիսով, ԱՄՆին եւ Եւրոպային զուգահեռ, չնայած երկաթեայ վարագոյրին, Խորհրդային Հայաստանում եւս ռոքն իր ծնունդն ունեցաւ: Եթէ ռոքի ըմբոստութիւնը արեւմուտքում բազմազգութեան դրսեւորումն էր, ապա Խորհրդային Հայաստանում ընդհակառակը՝ ազգային երաժշտութեան տարրերն էին դիտւում ըմբոստութիւն: Քանի որ դա հակադրւում էր Խորհրդային զանգուածային երաժշտութեանը եւ ազգային եզրոյթն առհասարակ չէր դիտւում որպէս առաւելութիւն: Ռոք խմբերը առաջանում էին ի հեճուկս քաղաքական թելադրանքի եւ սկզբնական շրջանում քննադատւում էին թէ՛ երգերի, թէ՛ հագուստների, թէ՛ առհասարակ գոյութեան համար: Երիտասարդները, ովքեր աւելի ընկալունակ են նոր միտումների՝ հեշտութեամբ կրկնօրինակում եւ զարգացնում էին նոր երաժշտութիւնը: Նրանք նուագում էին տանը, աւտոտնակներում, խնջոյքների ժամանակ: Եթէ յաջողւում էր որեւէ ուսանողական միջոցառման մասնակցել, արդէն իսկ յաջողութիւն էր: Կրկնօրինակումից սկսելով, շուտով իրենց երգացանկն էին ձեռք բերում եւ դա էլ արդէն ազգային մշակոյթի հիմքի վրայ, ինքնին ըմբոստութիւն էր: Սփիւռքահայերի բերած եւ դժուարութեամբ ձեռք բերուած ձայնասկաւառակների շնորհիւ նրանք կարողանում էին ռոքի բոլոր տե-

[57] Տես՝ https://armenpress.am/hy/article/900156 :

[58] Տես՝ https://arm.sputniknews.ru/20180313/eritasard-gorcarraner-erevan-biznes-10879939.html :

սակներին ծանօթանալ եւ այդպիսով բազմազան դարձնել նաեւ իրենց երգացանկը:

Հայոց ռոքը մինչ օրս չի լռում եւ յատկապէս աշխուժ քաղաքական իրադարձութիւններին արձագանգում է իր ձեւով: Երբ սկսուեց Արցախեան շարժումը, ռոքըրներն անմասն չմնացին պատահածից: Այսպէս, ատենի հայկական հարդ ռոքի առաջատարներից «Ոստան հայոց» խումբը 1991ին ձայնագրեց «Զարթի՛ր, որդեակ» ալբոմը, որի երգերից մէկը՝ «Արցախ, լսի՛ր»ը, դարձաւ խմբի ամենասիրելի ստեղծագործութիւններից մէկը: 2008ի Մարտի 1ի ողբերգական դէպքերից յետոյ, երբ ողջ հանրութիւնը՝ ցնցուած էր եւ տարակուսած, համացանցում սկսեցին յայտնուել երգեր, որոնք փորձում էին հասկանալ տեղի ունեցածը եւ կոչ անում չյուսահատուել: 2016ին, Սասնայ Ծռերի հետ կապուած դէպքերից յետոյ, «Որդան կարմիր» խումբը գրեց «Քայլ արա» երգը, որում տողեր կային նաեւ «Հաց բերողի»[59] մասին: Իսկ 2018ի թաւշեայ յեղափոխութեան օրերին այդ երգը վերաիմաստաւորուեց, քանի որ «քայլ արա» արտայայտութիւնը այդ յեղափոխութեան կարգախօսն էր: Իսկ նոյն օրերին Դինջիզ խմբի «Ողջոյն»ը՝ Չարենցի «Ամբոխները խելագարուած»ի իւրայատուկ արդիականացումն էր:

Այսօր արդէն աւագ սերունդ դարձած խորհրդային երիտասարդները շարունակում են սիրել իրենց ճանաչած ռոքը: Ներկայիս երիտասարդ սերունդը շատ հետաքրքիր կերպով շարունակում է ռոքի ընդունուած աւանդոյթները եւ նոյնիսկ յաջողել է ձեւաւորել ֆոլկ-ռոքը՝ հիմնուելով աւելի մաքուր էթնիկ երաժշտութեան եւ ռոքի համադրութեան վրայ: Այդ մասին կը խօսուի յօդուածաշարի յաջորդ՝ երրորդ մասում:

[59] Սասնայ ծռերը զինուած խմբաւորում էր, որի նպատակը քաղաքական յեղաշրջումն էր, ինչ համար նրանք 2016 Յուլիսի 17ին բեռնատար մեքենայով կոտրելով Երեւանի Էրեբունի թաղամասում գտնուող ՀՀ ոստիկանութեան պարեկապահակային ծառայութեան (ՊՊԾ) գնդի զօրամասի դարպասները, ներս են մտել եւ գրաւել այն: Քաղաքացի Արթուր Սարգսեանը սեփական մեքենայով ճեղքելով շրջափակումը սնունդ հասցրեց պատանդներին՝ ինքն էլ պատանդ մնալով ՊՊԾ գնդում: Նա մահացաւ այդ դէպքերից յետոյ, եւ ի պատիւ նրա ամէն տարի ոչ պաշտօնապես նշւում է Հաց բերողի կամ Հացբերաց տօնը՝ հաց եւ սնունդ բաժանելով անցորդներին:

ARMENIAN ROCK MUSIC
PART B- ROCK MUSIC IN ARMENIA
(SUMMARY)

MANE KHARATIAN (art.phil.maneh@gmail.com)

This is the second part of the series "Pages of Armenian Rock Music History", dedicated to the localization of rock music in Soviet Armenia and its manifestations in modern Armenia. Some rock bands started their activities from the very beginning, imitating the Beatles and other bands whose records they managed to purchase. Soon after, new bands emerged creating their own playlists, based on songs both in the style of western rock and in a strictly individual style.

The author notes that the rich Armenian national heritage provided an opportunity and a basis for the manifestation of new music. The path of these groups was quite rocky. They were criticized by political forces, but the attention and demand from the public helped them to cope, survive and prove themselves. Some of these groups are still active today, although their members have changed. Other bands were created based on older generation bands, while many new bands continued rock traditions, enriching it in their own way. The process of musical adaptation took place in the same way as the adaptation of people of other nationalities. It is a natural process, with stages of enthusiasm, overcoming difficulties and final adaptation.

The third and the last part of the series will be devoted to folk-rock as a bearer of national identity.